

A KÖZÉPISKOLAI REFORM ÉS A NÉPISKOLA.

Felette elszomorító, hogy valahányszor nálunk iskolaszervezeti kérdés kerül napirendre, a tervezetések rendszeren a népiskola munkájának legnagyobb fokú lekicsinylésével, mondhatnám semmibevételével történnek. Mintha ma is *Trefort* gondolata uralkodnék, mely szerint a középiskolát kell reformálni, mert ha a középiskola reformáltatik, önként reformálódni fog a népiskola és a főiskola. Pedig ez nagy tévedés, mert a közoktatásügy egész szervezete élő, szerves egész és nem élettelen holt valami, mint pl. egy butor darab, melynek minden egyes része, anélkül, hogy a többi a legcsekélyebb változtatást is szenvedne, megjavítható. A közoktatás sokkal inkább élő fához hasonlítható: ez élő fának a gyökere a népiskola, törzsöke a középiskola, koronája pedig a főiskola. Ha a népiskola beteg, megéri ezt a közép-, sőt a főiskola is.

A mi népiskolánk kialakulásának és az életre való gyakorlati hatásának két nagy akadálya van, és pedig: 1. felső osztályainak a közép- és polgári iskolák két alsó osztálya által való megcsonkítása; 2. az osztott és osztatlan iskolák egymás iránt való viszonyának szabályozatlansága, illetőleg az utóbbiaknak az iskola munkabírását meghaladó feladat elé állítása.

Mindenekelőtt lássuk az elsőt. Hasonlítsuk e célból össze a Fest Aladár által tervbe vett reformközépiskola (I. M. P. 1913.) I. és II. s a népiskola 5. és 6. osztályának tantervét: a kettő közül melyik felel inkább meg a pedagógia általános követelményeinek, a kultura feladatainak s az állampolgári nevelés kívánalmainak?

Reformközépiskola I. oszt.: vallás heti 2 óra, magyar 7, földrajz 5, természetrajz 4, matematika 4, rajzoló mértan 3, széírás 1, testgyakorlás 2, összesen 28 óra. II. oszt.: vallás 2, magyar 5, német 3, történet 3, földrajz 2, természetrajz 3, matematika 4, rajzoló mértan 3, széírás 1, testgyakorlás 2, összesen 28 óra. *Népiskola* V. o.: vallás heti 2, magyar 7, földrajz 2, természetrajz 2, mennyiségtan 4, rajz 2, testgyakorlás 2, történet 2, polgári jogok és kötelességek 1, ének 2, kézimunka 3, gazdaság- és háztartástan 2, összesen 31 óra. VI. o.: vallás 2, magyar 5, földrajz 2, természetrajz 2, természet- és vegytan 2, mennyiségtan 4, rajz 2, történet 2, polgári jogok és kötelességek 1, ének 2, kézimunka 3, gazdaság- és háztartástan 2, testgyakorlás 2, összesen 31.

A végső számokból úgy látszik tehát, mintha a népiskola ugyanazon korú növendékeit inkább megterhelné, mint a reformközépiskola. A kézimunka, ének, rajz azonban inkább technikai ügyeségek, melyek a szellemi munka után üdítőleg hatnak.

Ha már most azt nézzük, hogy a kétfajta iskolában melyek a közös és melyek a külön tárgyak és mily időt foglalnak el, ezt látjuk: vallás, magyar, testgyakorlás, mennyiségtan mindkétfajta iskolában közös, ugyanazon heti óraszámmal; közös, de eltérő óraszámmal: a földrajz a népiskola V—VI. oszt. 2 + 2, a reform-középiscola I—II. oszt. 5 + 2; a természetrajz 2 + 2, illetőleg 4 + 3 órával; a történelem a népiskolában 2 + 2 órával, a reformközépiscola II. oszt. 3 órával. A népiskola V. és VI. osztályában megvan, de a középiscola I—II. oszt. hiányzik: a polgári jogok és kötelességek, természet- és vegytan, rajz, ének, kézimunka és gazdaságtan. A reformközépiscola I—II. osztályában megvan, de a népiskola V—VI. oszt. hiányzik: rajzoló mértan, német. Megjegyzendő, hogy a szépírás a népiskolában külön felemlítve nincs, de ez a rajzba van befoglalva.

Ami a pedagógia általános követelményeit illeti, itt a reformközépiskolában tanítandó tárgyaknak nem annyira kiválasztása, mint inkább elrendezése ellen lehet kifogásunk. Fest A. e tárgyban nem nyilatkozik; ebből önként következik, hogy e tekintetben az 1903-ban kiadott gimn. Utasítások intézkedéseivel egyetért. Eszerint a középiscola I. osztálya nem kapcsolódik, ott ahol kellene, szervesen a népiskola IV. osztályához sem. Így a magyar nyelvben a népiskola IV. oszt. elvégzi az egyszerű mondatok körét, ezt a középiscola semmibe se veszi s újra kezdi az egyszerű mondatot és részeit. A földrajzban a népisk. IV. oszt. elvégzi Magyarország földrajzát; a középiscola I. osztályának ugyanez a tárgya. A számtanban a népisk. IV. oszt. elvégzi az egész számokkal való műveleteket; a középiscola ugyanezt még egyszer újra kezdi, stb. Nem nagy idő- és erőpazarlás-e ez? Különösen nem nagyfokú lekicsinylése-e a népiskola már egyszer elvégzett munkájának? Nem azt akarom ezzel mondani, mintha az egyszer már tanultaknak felújítását helyteleníteném, csak azt, hogy az ily felújításoknak nem a tanterv keretében kell eszközölni: elég alkalom van erre pl. a magyarban az elemező gyakorlatnál, a számtanban a számolási műveletek végrehajtásánál. Ez a tantervi kérdés a zsenge gyermek lelkében igen könnyen zavart okozhat; mert más a középiskolai, más a népiskolai oktató eljárása.

Ami a kulturai feladatot illeti, ebben a népiskola tanterve határozott fölényben van. Nagy tévedés, ha a műveltséget kizárólag a tudásban keressük: a kultúra az emberi haladás egész mezejét — tudományt, ipart, művészetet, kereskedelmet, a társas életben való biztos fellépést — felöleli s mindezeket még a lélek nemességének, magasfokú altruisztikus lelkületnek kell kiegészíteni. Hiányozzék ezek közül bármelyik, úgy az már nem teljes. Nagyon természetes, hogy az iskola a műveltségnek csak elemi alapjait veheti meg; és

ezt a népiskola a rajz-, ének- és kézimunka-oktatással sokkal nagyobb mértékben teszi, mint bármelyik középiskola. Vannak sokan, akik e gyakorlati szakoknak az iskolába való behozatalától az elméleti tudományokat féltik. Ez nagyon téves felfogás. Az É. A. E. Államokban kísérletet tettek az ú. n. kézügyességi középiskolákkal (manuel training high school). Ez iskolákban a növendékek, a rendes tanfolyam mellett, heti 10 órán át műhelyben — fa- és vasmunkákkal — dolgoznak; az ott működő tanárok az eredmény által egészen el vannak ragadtatva. Azt állítják, hogy a növendékek ez időveszteség mellett is az elméleti tudásban nemcsak el nem maradnak, de gyakorlati ügyességük őket, sok tárgy megértésében, nagy mértékben támogatja: mert képesek kezeikkel végrehajtani azt, amit agyuk kigondolt.* A reformközépiskola tervezője erről bizonyára nem vett tudomást, vagy, az elméleti tudás végett, a gyakorlati ügyességeket felette lekicsinyli; különben ahelyett, hogy tantervébe ilyeneket is vett volna, némely tárgyakat oly terjedelemben vett fel, amilyenben azoknak az alsófokon nincs helyük. Ilyenek a földrajz az I. oszt. 5, a természetrajz az I. és II. oszt. 4 és 3 órával.

Ami az állampolgári nevelést illeti, sem a mai, sem a reformközépiskola arról közvetlenül egyáltalán nem gondoskodik; míg a népiskolában e cél szolgálatában áll a polgári jogok és kötelességek tana. Egyébként bátor vagyok megjegyezni, hogy e célt az iskola nem annyira tantárgy, ismeretközlés által, mint inkább berendezése, eljárása és az által szolgálja, ha a növendékeket bizonyos önrendelkezési joggal ruházza fel és minél hosszabb ideig együtt neveli.

Ezek szerint a népiskola V. és VI. osztálya inkább van hivatva — tárgyi szempontból — a gyermeket oktatni és nevelni, mint a mi rendszerünk szerinti bármely középiskola I. és II. osztálya. De ez indokokhoz még egyéni mozzanatok is járulnak. Ha ugyanis a népiskola mindenütt és minden tanuló számára ki volna építve, a tanító bizonyára munkájának súlypontját az iskolájából nemsokára kikerülő növendékek minél tökéletesebb kiképzésére fordítaná; míg a középiskolai tanár e fokon munkakörét sokszor alárendeltnek tekinti. Erről meggyőződhetünk, ha figyelemmel kísérjük, hogy mint igyekeznek a középiskola két felső osztályában, vagy legalább is a felsőbb fokokon nyerni el órákat.

Ha pedig valaki a fenntebbiekre azt mondaná, hogy a közép- és polgári iskola a népiskola V. és VI. osztályától a növendékeknek oly csekély százalékát vonja el, hogy az a népiskola kialakulását

* V. ö. hazai kísérletekkel; pl. a budapesti tisztviselőtelepi gimnázium kísérlete!
A szerk.

egyáltalán nem akadályozza, erre én elsősorban a statisztikára utalok. Az 1910. évben ugyanis a népiskola 1. osztályát 552,241 növendék végezte, az 5. osztályt pedig 171,899, s a 6. osztályt már csak 94,202: tehát az első osztályba több, mint hárommennyi növendék járt, mint az 5.-be, s a 6. osztályba már megközelítőleg hatszor kevesebb növendék járt, mint az elsőbe. Mi lett e $\frac{2}{3}$, illetőleg $\frac{5}{6}$ részből? Bizonyára e szám tekintélyes része a természetes apadás rovására irandó; de az is kétségtelen, hogy a nagyobb részt a polgári és középiskola emésztette fel. A kimutatás mellett nem szabad még felednünk, hogy a fentebbi összegekben az ozsztatlan iskolák növendékei is bennfoglaltatnak; már pedig ezek megfelelő osztályának növendékei az ozsott iskola növendékeivel — mint ezt később látni fogjuk — egyenértékűeknek egyáltalán nem tekinthetők.

A középiskolai reform ügyében 1913 szept. 27. az Orsz. Közokt. Tanácshoz intézett min. rendelet a középiskola fogvatkozásai között azt is megjelöli, hogy 1. kellő átmenet nélkül csatlakozik az elemi népiskolához, a 9—10 éves gyermeket anyanyelvétől annyira elütö nyelvnek tanulására kényszeríti; 2. élesen elkülönítő tagolás híjával van: nem nyújtja az oktatás anyagát két ízben, először elemibb, egyszerűbb, szemléltetőbb és elemző módon, majd bővebben és összefoglaló tárgyalással; 3. az oktatás eredménye némely tanulmányi ágakban nem kielégítő.

Azt hiszem, nincs gondolkodó nevelő, aki e kifogásokat alá ne írná, de a bajok orvoslására megjelölt mód meglepő. A természetes felelet ugyanis e bajok orvoslására az lett volna: építsük ki jól az alapot s ezen a jól kiépített és befejezett alapon, a teljes népiskolán, építsük fel a középiskolát. Ily orvoslás mellett a jelzett fogvatkozások egymásután elesnének. Mert pl. az átmenet nélküli csatlakozás onnan ered, hogy a népiskola munkáját be nem fejezheti. A tagoltság hiánya szintén e forrásból ered. A rendelet nagyon helyesen utal arra, hogy az oktatás anyaga először elemibb, szemléltetőbb módon, induktíve, majd összefoglaló tárgyalással, deduktíve, nyujtassék. Hát nem végezhetné ezt az induktív munkát a népiskola? Hisz épen ez okból nevezte dr. Harris, az E. Államok nevelésügyi biztosa ezelőtt több mint húsz évvel a népiskolát induktív, a középiskolát deduktív intézetnek. Ami az oktatás kifogásolt eredménytelenségét illeti, ez csak kis részben tudható be a tagozódás hiányának; nagyobb részében a kiválasztás lehetetlenségének e fokon s e mellett a miniszter parlamenti beszédében is felemlített túlsúlyoltságának.

Kifogásolja a rendelet egyes ismeretágak teljes hiányát. E tekintetben is a népiskolai tanterv szorosabban kapcsolódik a gyakorlati élet kívánalmaihoz.

A népiskolának az oktatásügy alapvető tagozatává tétele a miniszterium által is föllállított követelményeknek inkább megfelel, mint a tervezett reformközépiskola, mert ez a miniszterium által föllállított elveket teljes egészükben nem is valósítja meg. Így némely tanulmányok az egész tanítás menetén át nem két, de három tagozatban is előfordulnak, ú. m. egy elemibb, egy legelemibb és egy összefoglaló tagozatban. Ez talán kissé mégis sok volna! A tervbevett reform középiskola idegen nyelvet (német) kezd, mielőtt az anyanyelv grammatikáját bevégezné; tehát a régi baj megmaradna, csak-hogy más térre vitetnék át. A fizika az alsó tagozatból teljesen hiányzik.

De ez a tervezet nemcsak a miniszterium által föllállított követelményeknek, hanem a szülők érdekeinek, a pedagógia kívánalmainak és egy demokratikus államszervezet legelemibb szükségleteinek is inkább megfelelné.

Úgy a a szülők anyagi, mint a gyermekek erkölcsi érdekei azt követelik, hogy ez utóbbiak minél hosszabb ideig maradjanak a szülői házban. A középiskolába lépő gyermekek legalább $\frac{3}{4}$ részét a szülői házból ki kell adni. Mily nagy anyagi áldozattal jár ez, majdnem kiszámíthatlan. De ez anyagi veszteségnél sokkal nagyobb az az erkölcsi kár, mely a gyermeket az által éri, hogy épen fejlődésének legkritikusabb korában — 10—12, esetleg 14 évvel — kell a szülői szeretetteljes gondozást és felügyeletet nélkülözniök. Mily sok ezer gyermek leli e korban vesztét!

A pedagógia legelemibb szabályai is sürgősen követelik, hogy ne állíttassanak a szülők gyermekeik éretlen korában ama kényszerhelyzet elé, hogy azok számára pályát válasszanak. Nincs az a nevelő, a ki meg tudná mondani, hogy 9—10 éves gyermekből mi lesz: be fog-e válni a tudományos pályán, vagy iparosnak, kereskedőnek stb. való? S nem csekélyebb veszedelem rejlik magára az államra nézve e korai pályaválasztás-kényszerben. Mert az államra nézve nem lehet közömbös, hogy vajjon polgárai betöltik-e és pedig jól, azt a munkakört, melyre állíttattak. A korai pályaválasztás kényszere azt eredményezi, hogy az embereknek legalább $\frac{3}{4}$ része nem azon a pályán működik, melyre tehetségei és képességei predesztinálnák: aki jó iparos lett volna, lesz tanító; akinek hajlamai a kereskedő pályának felelnének meg, lesz tisztviselő stb. Ezért első sorban rosszul végzik munkáikat, másodsorban elégedetlenek; mindkettőből egyenlő veszedelem származik az államra. Ily elemekkel az állam haladása, boldogulása, teljesen ki van zárva.

Hogy vezető férfaink mindezekkel tisztában ne volnának, alig hihető; ha tehát mégis vonakodnak a népiskolát, mint minden maga-

sabb intézet közös alapépitményét elfogadni, ez csak onnan származhatik, hogy a népiskola munkája iránt nincsenek bizalommal.

Sajnálattal kell beismernem, hogy e bizalmatlanságra van is ok; de ez az ok a népiskolán kívül esik. Sivár a népiskola helyzete: az osztott iskolában a felső osztályok csonkák, az osztatlan iskolát pedig oly feladat elé állítják, mely munkabírását meghaladja. Mikor néha-néha szemlélem, hogy tanítóink gyűléseiken, ahelyett, hogy munkaterük kibővítését, a népiskola kiépítését sürgetnék, folytonosan csak kenyeret kérnek, keserűségemben majdnem hajlandó vagyok azt mondani: sorsukat megérdemelték, mért nem kérnek inkább munkát, helyesebben munkateret, mint amelynek természetes következménye a munka bére, a kenyér. Ha azonban arra gondolok, hogy a tanító nem oka annak, hogy munkájának sikerét sem maga, sem a társadalom nem látja, — inkább a szánalom érzete fog el: mert az ok nem benne, hanem a szervezetben rejlik.

Az osztott iskolákról már megemlékeztünk, most lássuk az osztatlan iskolákat. Népiskoláink száma (1910) 16,455. Ebből osztatlan és pedig egytanítós: 10,357, két tanítós: 3098, háromtanítós: 1046, négytanítós: 450, öttenítós: 252, hat- s többtanítós: 502. Tehát az iskolák 63%-a teljesen osztatlan; és ez, ha tekintetbe vesszük a húsz év előtti állapotokat, amikor még az osztatlan iskolák száma a népiskolák 79%-a volt, felette nagy haladás. Az összes népiskolák mindennapi tanulói: 1.988,942; ebből az osztatlan iskolába 645,933 jár: mintegy 32%. Úgy de a kéttanítós iskola sem végez teljes munkát, tehát e százalék még emelkedik. Az iskola osztatlanságából eredő bajokat még vallási és anyanyelvi eltérések is fokozzák.

Nagyon jól ismerem a nehézségeket, melyek az osztatlan iskola munkaképessé tételének útjában állanak, de most e kérdés megoldása alkotmányjogi jelentőségűvé emelkedett (választójog), s ezért elodáztatlan. Bizonyára legradikálisabb az a megoldás, melyet az E.-Államok északi fele követett. Ez ugyanis az osztatlan iskolákat megszüntette s a szomszédban lévőket egy osztott iskolává egyesítette, s a tanulókat reggel közköltiségen oda, este pedig onnan hazaszállították. (Consolidation, Concentration of schools.) Valami ilyenfélélt lehetne nálunk is megkísérteni oly községekben, amelyekben különböző jellegű iskolák vannak. A különböző jellegű iskolák hatásai bizonyos osztályokat, vagy osztálycsoportokat, melyekbe minden felekezetű gyermek közösen járna, létesítenének és tartanának fenn; a vallás-oktatásra pedig, mely úgy is a lelkészek dolga, az egyes iskolákból csoportosulnának. Ha a különböző felekezetek látnák, hogy ez a berendezés mily haszonnal jár: bizonyára sok helyen hajlandók volnának felebaráti szeretettel egyesülni. Azonban még így is igen sok osztatlan

iskola maradna; az a kérdés már, miként tegyük ezeket az iskolaszervezet hasznos tagjaivá?

Évekkel ezelőtt a tanítóság tekintélyes csoportja külön tantervet követelt az osztott és osztatlan iskola számára. Ha azonban e térre lépünk, azon alig volna megállapodás, mert akkor nemcsak a két-, három- stb. tanítós, de a más-más helyzetben levő iskolák számára is külön tantervet kellene követelnünk: szóval a megállapodás vajmi nehéz volna.

Az azonban szintén nem kétséges, hogy ha az egységes tanterv alapjára helyezkedünk, a jelenlegi állapot fenn nem tartható. Az is tény, hogy a pedagógia mai állása szerint csak az az igazi tanítás, amit a tanító maga közvetlenül nyújt. Az osztatlan iskolában a tanító egy-egy osztállyal közvetlenül hetenként 7—9 órában foglalkozik. Magunkat csalnók s az iskola tekintélyének ártanánk, ha azt követelnénk, hogy egyik tanító 7—9 óra alatt hetenként annyi munkát végezzen, mint a másik 28—30 óra alatt. Teljesen ki van zárva, hogy e kérdés más úton, mint amelyet évekkkel ezelőtt javaslatba hoztam, megoldható legyen: t. i. az osztatlan iskolában a tanterv négy első osztályának ismeretanyaga hat évre, a kéttanítós iskolában az öt alsó osztályé szintén hat évre terjeszhetnék ki. Az 5. és 6. osztály ismeretanyaga, illetőleg a 6.-é a 7. és 8., illetőleg a 7. iskolai évre hagyatnék. Nagyon természetes, hogy ez a beosztás a tankötelezettségnek (t. i. a mindennapinak) a 14. életévig való kiterjesztését — mely egyébként több államban már úgysis foganatosítva van — vonná maga után. E tervet ellen sokan azt hozzák fel, hogy ez az osztatlan iskola tekintélyének ártana. De mi árt többet? Az-e, ha oly feladatokat tűzünk ki, melyeknek teljesítése erőnket meghaladja, vagy az, ha megelégszünk kevesebbel, de azt aztán képesek is vagyunk végrehajtani? Bizonyára az első. — A három- és többtanítós iskola kellő csoportosítással, az egy-egy osztályra előírt ismeretanyagot kellő körültekintés mellett egy-egy év alatt képes volna elvégezni.

Valahányszor nálunk iskolaszervezeti kérdések kerülnek szónyegre, kultúrpolitikusaink rendszeren két dolgot hagynak számításon kívül. És pedig először, hogy az iskola van az emberekért és nem megfordítva az emberek az iskoláért, az iskolának kell tehát alkalmazkodnia az emberekhez, az ember fejlődésmenetéhez, mert ha ezt nem teszi, ez mindig megboszúlja magát. Aminthogy ezt közéletünk egész mezején elég súlyosan is érezzük. A másik pedig, ami ezzel kapcsolatos, az, hogy az iskolaszervezet bármely tagozatának kérdése a többtől elkülönítve meg nem oldható, mert bármelyiknek akármilyen alakulása visszahat a másik kettőre. Így a népiszkola a

közép-, ez ismét a főiskolára. Nagyon jól fölismerete ezt már ezelőtt több száz évvel Comenius, ennek alapján igen helyesen az iskola-szervezetet hat éves (osztály) népiskolában, hat éves latin (közép-) iskolában és hat éves akadémiában (főiskola) állapította meg. Ennél akár több, akár kevesebb árt az egész szervezetnek. Utalok az E.-Államok példájára, ahol, mint tudjuk, a népiskola nyolc osztályú, és most az utóbbi években több állam a népiskola két felső osztályát a középiskolához kapcsolta. Ily 6 évfolyamos tagolás nálunk is lehetséges volna, mivel a tervbe vett reformközépiskola I.—II. osztályának anyaga a népiskolai 5.—6. oszt. anyagától alig tér el s az eltérés bizonyára nem a középiskolának válik előnyére. A középiskolai I.—II. oszt. anyagának a népiskola 5—6. osztályába való áthelyezése tetemes anyagi előnyt is biztosítana, mert ezáltal a középiskolai kiadások negyedrésze meg volna takarítható; a népiskola kiépítése nagyobb áldozatot alig igényelne, mert kerete megvan, csak kitöltésre vár s ezzel a népiskola mai betegsége is orvoslást találna.

A középiskola négy alsó osztályának egységessé tétele pedig feleslegessé válnék, mert így a közoktatás alapvető tagozatává a népiskola teljes hat osztálya lenne s az innen kikerülő 12—14 éves gyerekekről már eléggé megmondhatjuk, mirevaló: és így abba a középiskolába adható, mely rátermettségének leginkább megfelel. Az így létesült hat osztályú középiskola aztán alaposabb képzettséget nyújthat, mint a kontemplált középiskola négy felső osztálya.

Ha közoktatásügyünket ezek szerint átalakítanók, részeit egymással szerves kapcsolatba hoznók, s a népiskolát minden magasabb intézet alapépitményévé tennők, akkor a népiskola jelentőségében lényegesen átalakulna s kettős feladatának, t. i. az életre való nevelésnek a nép nagyobb része számára, s előkészítő rendeltetésének is teljes mértékben megfelelne. A kiválasztás elve érvényesülne: a középiskolákba csak azok lépnének, akiknek arravalósága elvitathatlan. Nagyobb biztosság kedvéért a középiskolába szándékozókát külön vizsgálatnak lehetne alávetni. Vannak ugyanis nagyon sokan, akik a népiskolát jól elvégzik s tudományos (liberális) pályákra mégsem valók. Nem is az egyes tárgyakból vizsgálná a középiskola a tanulót, hanem inkább gondolkodását, elméjének felfogó erejét. Tudomásom szerint így jár el Svájc némely kantona. Ha így a középiskolát az oda nem való elemektől előre megtisztítjuk, a túlszofoltság, s mindazok a bajok, melyek abból erednek, mintegy varázscsapásra azonnal eltűnnek; a tanár munkáját a selejtes elemek nem hátráltatják, nem lesz kénytelen a középiskola növendékeinek majdnem 4%-át megbuktatni; nagyobb % fog egyenletesen fölfelé haladni. A középiskola színtájának ez az emelkedése megkönnyítené a főiskola munkáját is.

Hogy a zökkenés a jelenlegi iskolaszervezetről az újra való átmenésnél minél csekélyebb legyen, a középiskola egyelőre a jelen keretben meg volna hagyható; úgy azonban, hogy annak I. és II. osztálya a népiskola 5. és 6. osztályának tantervét, minden lényegesebb változtatás nélkül elfogadná. Ilyenformán a népiskola 6. osztályát végzett növendékek, a már jelzett érzelmi cenzus alapján, a középiskola III., illetőleg az új beosztás szerinti I. osztályába volnának befogadhatók. Természetes, hogy a középiskola ideiglenesen meghagyandó két első osztályának elvégzése után a növendékek szintén értelmi cenzusnak volnának alávetendők. Az osztatlan iskola hat évfolyamának negyedik osztályából kikerülő tanulók az osztott iskola 5. s a középiskola I. osztályába, a kéttanítós iskola öt osztályának, illetőleg hat évfolyamának elvégzése után a tanulók az osztott iskola 6., a középiskola II. osztályába volnának felvehetők.

Igy a különböző természetű iskolafajok között oly viszony létesülne, mely a demokratikus fejlődés föltételeinek s a legmesszebbmenő kiválasztás elvének a legteljesebb mértékben megfelelné. S ennek az átalakításnak hatása lenne a közéletre is. Könnyebben juthatna mindenki arra az életpályára, mely hajlamainak megfelel, s így inkább megtalálhatná kiki a boldogulást és megelégedést. Az ipar, földművelés és kereskedelem fellendülhetne s egész közéletünk átalakulhatna.

Ezért tartom legfőbb feladatnak a népiskola kiépítését.

SOMOGYI GÉZA.